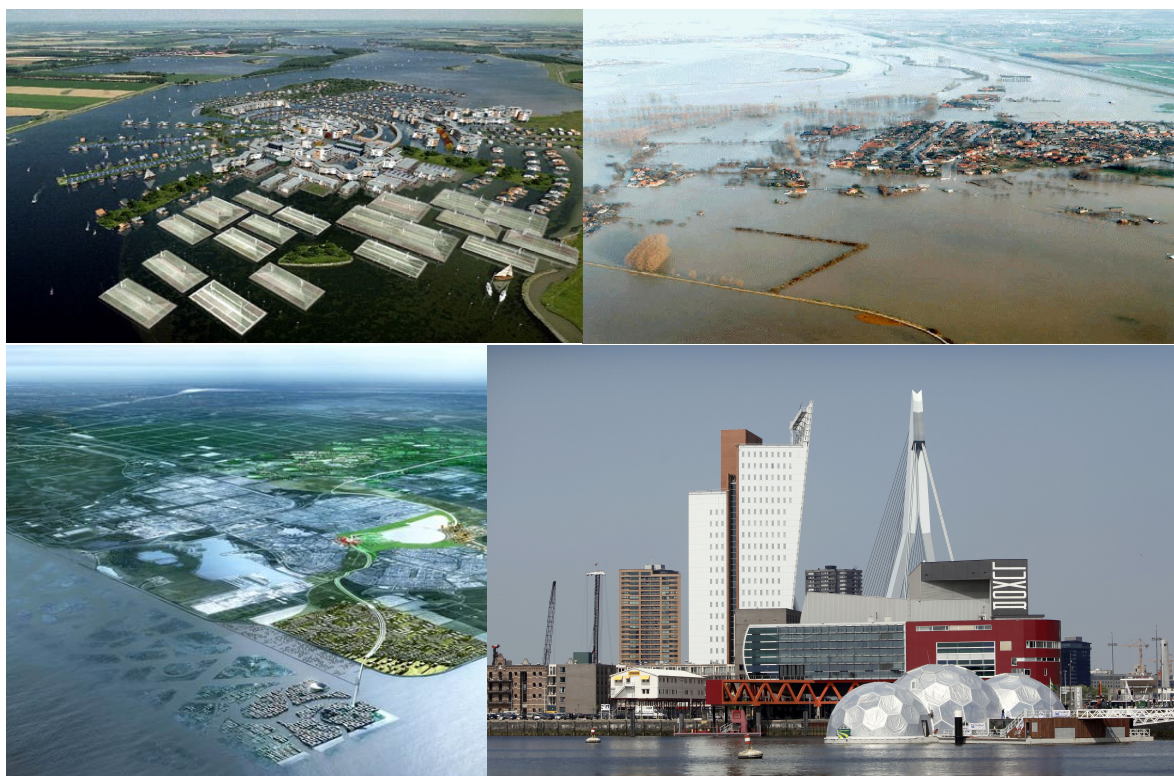

Folketingets Miljø- og Planlægningsudvalgs studierejse til Nederlandene den 10.-12. marts 2010

Klimatilpasning og vugge til vugge-konceptet

- erfaringer fra Nederlandene

1. FORMÅL MED STUDIEREJSEN.....	3
2. VUGGE TIL VUGGE-KONCEPTET - EN VISION FOR EN ANDEN FREMTID	3
3. ERFARINGER MED VUGGE TIL VUGGE-KONCEPTET I NEDERLANDENE.....	4
TASK FORCE – FORANKRING AF VUGGE TIL VUGGE VISIONEN.....	4
BÆREDYGTIGT GRØNT INDKØB	5
VUGGE TIL VUGGE-VISIONEN I KONKRETE BYPLANLÆGNINGSPROJEKTER.	5
4. ERFARINGERNE MED KLIMATILPASNING I NEDERLANDENE.....	6
FORSKNING I KLIMATILPASNING – KONSEKVENSER OG PRAKTISK IMPLEMENTERING.....	6
DELTA KOMMISSIONEN.....	7
ROTTERDAM KOMMUNE – VANDET SOM EN INTEGRERET DEL AF BYENS UDVIKLING.....	7
5. KONKLUSION OG ANBEFALINGER	8
BILAG 1: BESØGSPROGRAM FOR MILJØ OG PLANLÆGNINGSUDVALGET	10

1. Formål med studierejsen

En delegation bestående af fem medlemmer fra Folketingets Miljø- og Planlægningsudvalg var den 10.-12. marts 2010 i Nederlandene for at studere Nederlandenes erfaringer indenfor klimatilpasning og vugge til vugge tankegangen. Udvalget mødtes med en række repræsentanter for kommuner, staten og det private erhvervsliv samt forskere indenfor området. Udvalget havde desuden lejlighed til med egne øjne at se og høre om et konkret byudviklingsprojekt planlagt med en vis inspiration fra vugge til vugge-konceptet. Programmet inkl. navne på alle de oplægs-holdere, som udvalget mødte på deres tur, er vedlagt som bilag 1.

Denne rapport har til formål at samle de input og oplevelser delegationen havde under besøget i Nederlandene og på den baggrund komme med anbefalinger til, hvordan man i en dansk kontekst kan gøre brug af de nederlandske erfaringer.

Fra udvalgets side deltog Steen Gade (SF), daværende fmd. for MPU, Ida Auken (SF), Ole Vagn Christensen (S), Jørn Dohrmann (DF) og Steen Konradsen (KF). Desuden deltog udvalgssekretær Klaus Andersen og udvalgssekretær Gro Iversen.

2. Vugge til vugge-konceptet - en vision for en anden fremtid

Vugge til vugge-konceptet er en vision for en fremtid uden affald og ressourcespild. Konceptet er udviklet i 2003 af Michael Braungart og William McDonough, henholdsvis tysk kemiprofessor og amerikansk arkitekt. Et hovedbudskab indenfor vugge til vugge visionen er, at affald skal ses som en ressource. Det handler ikke om at forsøge at mindske skadevirkningerne af produktionen og produkterne. I stedet skal vi sætte os det positive mål at designe vores produkter og processer, så hver en lille komponent enten kan genbruges i et nyt produkt eller naturligt nedbrydes til næringsstoffer for naturen. Det handler altså ikke om at gå imod buldrende vækst – snarere tværtimod, men om at sikre en bæredygtig vækst, hvor der hverken produceres affald eller utilsigtede miljø- og sundhedseffekter. Vugge til vugge visionen er dog ikke snævert forbundet til virksomhedsproduktioner – især indenfor byudvikling og byggeri har visionen fundet genklang.

Visionen om vugge til vugge er blevet fulgt op af et privat certificeringssystem. Systemet er delt op i fire trin: Basis, sølv, guld og platin. Et produkt eller proces vurderes ud fra fem kriterier og får point efter dets bæredygtighed:

- 1) Materialets gennemsigtighed og miljømæssig sundhed – dvs. indholdsstofferne i produktet.
- 2) Materialets genanvendelse – dvs. plan og dokumentation for genanvendelse af produktet.
- 3) Energiforbrug- og kilder i produktionen – målet er at al energi skal komme fra vedvarende energikilder.
- 4) Vandkvaliteten og vandforbruget.
- 5) Virksomhedens etiske retningslinier.

Certificeringsordningen er meget omdiskuteret, fordi den fortsat er på private hænder og ejet af de selv samme personer, som har udviklet konceptet. Især fremføres et behov for at gøre certificeringen mere transparent, ligesom et stort kritikpunkt lyder, at certificeringen ikke er uafhængig, fordi den fortsat ligger på private hænder. Et tredje kritikpunkt er, at rådgivning om brugen af vugge til vugge-konceptet og selve certificeringen foretages af én og samme virksomhed.

Vugge til vugge-visionen har fået stor gennemslagskraft i erhvervslivet både i Europa og USA – og også blandt flere virksomheder her i Danmark. Særligt i Nederlandene har flere virksomheder og offentlige institutioner nået langt ift. at implementere og videreudvikle konceptet. Den tidligere nederlandske miljøminister Jacqueline Cramer udtalte sig allerede tidligt positivt omkring konceptet. Og det var netop med baggrund i den politiske opbakning til konceptet, at MPU havde valgt Nederlandene som destination for studieturen, for at lære af de erfaringer, som man som frontløber, har gjort sig i Nederlandene.

3. Erfaringer med Vugge til vugge-konceptet i Nederlandene

Udvalget mødte under sit besøg den nye nederlandske miljøminister, Tineke Huizinga, og embedsmænd fra det nederlandske miljøministerium.

Det nederlandske Miljøministerium har siden 2004 arbejdet konkret med vugge til vugge-konceptet. Konceptet er ikke som sådan lovfæstet, i stedet er konceptet indbygget i en række politikområder som en vision og inspirationsværktøj for bæredygtighed. Af konkrete politikområder, hvor vugge til vugge er indarbejdet kan nævnes fysisk planlægning og bæredygtig udvikling, affaldshåndtering, industripolitik og det offentlige indkøb.

Task force – forankring af vugge til vugge visionen

De seneste to år har Miljøministeriet haft et decideret vugge til vugge-team, en såkaldt *task force*, bestående af fire ansatte, som med varierende timetal arbejder med at få integreret vugge til vugge-konceptet i ministeriet og i Nederlandene som sådan.

Teamet har både et eksternt og et internt sigte. Teamet har således til opgave at rådgive virksomheder og andre offentlige institutioner, som ønsker vejledning til, hvordan netop de kan indarbejde vugge til vugge-visionen i deres produktion eller proces. Og teamet forsøger også at skabe kontakt indbyrdes mellem de mange eksterne interessenter f.eks. ved at deltage i og arrangere konferencer og workshops om emnet.

Internt forsøger teamet at integrere vugge til vugge-konceptet i statens forskellige politikområder og helt lavpraktisk har de fået til opgave at planlægge og udføre en kommende renovering af ministeriets bygninger efter vugge til vugge-visionen. De medarbejdere, som udvalget havde lejlighed til at møde, så det som en god måde til at få et billede af, hvilke vanskeligheder man som bygherre, producent etc. ofte står overfor, hvis man ønsker at følge visionen til dørs.

Et tredje element i task forcens opgaveportefølge går ud på at hjælpe til udvikling af en uafhængig og mere transparent certificeringsproces. Ministeriet ser det som et vigtigt element i videreudvikling af vugge til vugge-konceptet, at der sikres en uafhængig certificering. Dette vil med deres ord også være med til på længere sigt at sikre en bredere forankring af konceptet i samfundet. Task forcen er således i dialog med ophavsmændene til vugge til vugge-konceptet og med et amerikansk universitet, som er positivt indstillet overfor at forankre certificeringen på sigt hos dem. Selvom arbejdet skrider fremad, oplyste ministeriet overfor udvalget, at der fortsat er lang vej til en egentlig uafhængig certificeringssystem, om end de fortsat er fortrøstningsfulde. Langsommeligheden skyldes bl.a. at der hos ophavsmændene til konceptet er et stort ønske om, at konceptet ikke mister sin ambitiøsitet og oprindelige sigte, når det gives frit til en anden instans.

Bæredygtigt grønt indkøb

Den nederlandske regering satte sig tilbage i 2005 et mål om, at i 2010 skulle statens offentlige indkøb være 100 pct. bæredygtige. Og for provinsregeringerne og de såkaldte waterboards (regionale vandmyndigheder) satte politikerne et mål om 50-75 pct. bæredygtige produkter. De politiske mål bygger på en antagelse om, at staten gennem det gode eksempel kan stimulere en øget bæredygtig produktion og innovation. Samtidig var der en tro på, at den øgede efterspørgsel efter bæredygtige produkter på sigt ville føre til lavere priser på bæredygtige produkter. Ud over generelle bæredygtighedskriterier har den nederlandske regering sig det mål, at halvdelen af de i alt 45 produktkategorier de arbejder med, skal leve op til vugge til vugge-kriterier. Det kan f.eks. ske ved at stimulere til genbrug af materialer, at bruge miljøvenlige materialer og at bruge materialer, som efter forbruget af produktet er nemt at skille fra hinanden og dermed genbruge. De produkter, som lever op til disse vugge til vugge-kriterier, får således yderligere point i vægningen ved afgørelsen af udbudet.

Miljøministeriet kunne berette om gode erfaringer med at sætte sådanne mål indenfor det offentlige indkøb. Den største udfordring har hidtil været, at der på visse områder var manglende udbud af produkter, som lever op til bæredygtighedskriterier. Endvidere påpegede ministeriet også her problemet med definitionen af, hvornår et produkt kan karakteriseres som vugge til vugge produkt – og hvornår det ikke kan. Her er det igen den manglende uafhængige certificering, som anses som hovedproblemet.

Vugge til vugge-visionen i konkrete byplanlægningsprojekter.

Udvalget fik ligeledes lejlighed til at se og høre om konkrete byplanlægningsprojekter, hvor vugge til vugge-konceptet havde været inspirationsfaktor.

Maastricht – et nyt byrum bliver skabt

I Maastricht har man således taget udgangspunkt i vugge til vugge-visionen i planlægningen af et større byudviklingsprojekt midt i byen. I dag gennemskæres Maastricht af en stor motorvej, som man fra politisk hold har besluttet at grave ned – og dermed give plads til et forenet byrum. I stedet for at se det som to særskilte projekter – infrastrukturomlægningen, som staten skulle tage sig af, og byfornyelsen som kommunen skulle tage sig af – valgte man fra Maastrichts side at lave en samlet plan for de to projekter. Normalt i Nederlandene – og også i Danmark – ser man ofte det som en lineær proces, hvor man først anlægger vejen for så først derefter at lade kommunen overtage byudviklingen.

I Maastricht har man derimod forsøgt at involvere markedet helt fra starten og i én samlet plan. I modsætning til andre byggeprojekter har man fra politisk hold valgt, at udbudet ikke skulle konkurrere på pris. I stedet blev udbudet skruet sammen med en fast pris, hvorefter udbydere fik point alt efter om de opfyldte en række kriterier, heriblandt en række bæredygtighedskriterier. De to advokater, som fortalte udvalget om processen, understregede, at det havde været en vanskelig proces – især med at overbevise politikerne om metoden – og at det derudover kræver stærk styring og én samlet organisation for at sikre, at der ikke gives forskellige signaler fra de forskellige beslutningstagere og interessenter, som er involveret i projektet. I Maastricht så det ud til at lykkes, om end projektet ikke var endelig færdigt.

Àlmere – bæredygtig byudvikling i stor skala

Udvalget fik endvidere lejlighed til at besøge byområdet Àlmere, som er en forstad til Amsterdam. Første etape af boligområdet blev bygget år tilbage uden mange hensyn til materialevalg og bæredygtighed, men næste etape af byggeriet, som så småt er påbegyndt, er derimod planlagt med langt større omtanke til naturen omkring og bylivet. Frem mod 2030 vil Àlmere for-

doble sin størrelse og kommunen forventer at blive Nederlandenes femtestørste by med 350.000 indbyggere.

Visionen for byudviklingen følger vugge til vugge-konceptet – og de såkaldte Àlmere principper, som er udviklet i tæt samarbejde mellem Kommunen og en af grundlæggerne til vugge til vugge-konceptet, William McDonough. Principperne går på bl.a. at sikre diversitet både miljømæssige, social og økonomisk, identitet og samhørighed med byens omgivelser; forbinde by og natur; fleksibilitet f.eks. ift. at kunne tilpasse sig et ændret klima, men også ift. indbyggertal m.v.; innovation og sikre bæredygtige løsninger i alle byudviklingens facetter - byggeri, materialer, social interaktion etc. Slutteligt er også lokal forankring og inddragelse et vigtigt aspekt i udviklingen af byen. Udover beboerinddragelse betyder dette bl.a. at byudviklingen sker i tæt samarbejde med den lokale naturfredningsforening, for at planlægge byudviklingen i samspil med naturen. Det betyder bl.a., at der i forbindelse med byudviklingen etableres nye naturområder bl.a. bedre rasteplasser for de mange trækfugle etc. På den miljømæssige front etableres der bl.a. et affaldssug under hele byggeriet, og tanken er at bydelen i høj grad skal være selvforsynet med energi fra nærtliggende vindmøller, sol etc.

4. Erfaringerne med klimatilpasning i Nederlandene

Det andet formål for udvalgets studierejse var et fokus på de Nederlandske erfaringer med klimatilpasning. Nederlandene har arbejdet væsentlig længere med dette emne end i Danmark. Udfordringerne er på mange måder også langt mere nærværende og aktuelle. Pga. landets geografiske beliggenhed, hvor 26 pct. af landet er beliggende under havets overflade, vil op imod 55 pct. af landet være i risikozonen for oversvømmelser fra enten havet eller floder. Dertil kommer en stor befolkningstæthed i de lavtliggende områder, samt at byudviklingen forventes at fortsætte i selv samme områder. En stigende global middeltemperatur og deraf følgende vandstandsstigning kan også gå hen og vise sig at være et stort problem for Nederlandenes drikkevandsforsyning. Dette vil igen have store konsekvenser for landets landbrugsproduktion, da 70 pct. af drikkevandet i dag bruges i landbruget. Som et resultat er Nederlandenes fokus for klimatilpasning koncentreret indenfor vandadministrationen, kystbeskyttelse og den fysiske planlægning. Udfordringerne er meget konkrete, og staten har derfor i de seneste år investeret en række midler og kræfter i at ruste landet til konsekvenserne af klimaforandringer.

Forskning i klimatilpasning – konsekvenser og praktisk implementering

Hidtil har der været størst fokus på den forskningsmæssige del af indsatsen – dels på de forventede konsekvenser af stigende middeltemperatur – men også et skridt videre end i Danmark på hvilke udfordringer, som de enkelte regioner af Nederlandene står overfor – og hvad der rent praktisk kan gøres regionalt for at imødekomme disse konsekvenser. Fra nederlandsk side lægges der stor vægt på, at klimatilpasning selvfølgelig er en udfordring, men at der også kan være indbyggede fordele forbundet ved at klimasikre landet i form af eksport af ekspertise og teknologi. Samtidig vil man gerne fastholde Nederlandene – også de lavtliggende områder – som et attraktivt land for investeringer, arbejde og beboelse.

Den nyeste del af forskningsindsatsen ("Knowledge for Climate") bygger på et samarbejde mellem staten, erhvervslivet og forskningsinstitutionerne. Projektet løber fra 2008-2014 og har et budget på 100 millioner Euro, hvoraf halvdelen er statslig finansiering, mens de resterende er ko-finansieret af provinser, kommuner, vandmyndigheder og den private sektor. Målet med dette unike samarbejde mellem videnskabsfolk og praktikere er at kombinere videnskabelig viden med praktiske erfaringer og lokalt kendskab og på den måde udvikle forskellige optioner for tilpasning både regionalt i de 8 udvalgte regioner og for de nationale politikområder.

Udover dette forskningsprojekt blev udvalget ligeledes præsenteret for en forskningsindsats udført af det uafhængige forskningsinstitut Netherlands Environmental Assessment Agency, som fra statsligt hold har fået til opgave dels at udpege de udfordringer, som er mest relevante for at klimasikre den fysiske planlægning og dels at præsentere optioner for en langsigtet strategi for den fysiske planlægning i lyset af klimaforandringerne. Forskningsprogrammet analyserer udfordringerne men præsenterer også mulige løsninger og fordele indenfor hvert forskningsområde. De udvalgte forskningsområder er oversvømmelse, drikkevand, natur og miljø, sundhed, landbrug, rekreation og turisme, energiforsyning og slutteligt transport. Forskningsprogrammet er kun halvvejs og udvalget fik derfor kun et lille indblik i hvilke udfordringer Nederlandene står overfor indenfor de specifikke sektorområder.

Delta Kommissionen

Udvalget fik også under besøget lejlighed til at møde den nyudnævnte Delta Kommissær, Wim Kuijken. Tilbage i 2008 nedsatte regeringen en Delta Kommission, som havde til opgave at komme med anbefalinger om, hvor og på hvilke områder vandsikkerheden og vandforsyningen kunne forbedres i lyset af bl.a. klimaforandringerne. Som opfølgning på Delta Kommissionens anbefalinger er der udarbejdet en decideret Delta lov, hvormed der igangsættes et Delta program og nedsættes en Delta fond. Da udvalget besøgte Delta Kommissæren, hvis kompetencer ligeledes fastlægges i denne lov, var loven endnu ikke vedtaget – og med et parlamentsvalg på vej var der dystre udsigter til, hvornår den ville kunne vedtages. Delta programmet har til formål at føre anbefalingerne fra kommissionen ud i livet med henblik på at sikre en langsigtet strategi for og planlægning hen imod at gøre Nederlandene og de enkelte regioner sikre mod oversvømmelser og sikrer vandforsyningen. Med en nyudnævnt Kommissær, et program, som formelt endnu ikke var vedtaget, og med en finansiering som ikke var på plads, var det begrænset hvad udvalget kunne få at vide om planerne for den praktiske implementering.

Rotterdam Kommune – vandet som en integreret del af byens udvikling

Den praktiske implementering var imidlertid fokus for Rotterdam Kommunes oplæg for udvalget. Programleder for Rotterdams Klimainitiativ, Arnoud Molenaar, fortalte levende om, hvordan Rotterdam har taget klimaudfordringen til sig og gjort det til en positiv udfordring at gøre byen klimasikker. Målet er at gøre Rotterdam 100 pct. klimasikker – men i samme omgang at skabe ny viden og tiltrække nye arbejdspladser på netop vandområdet, som kan vise sig at være en god eksportmulighed. Vandet er til dels en udfordring – men samtidig en attraktion. Rotterdam har således sat sig det mål at blive verdens "Water City" og er bl.a. vært for en konference i efteråret for Delta Byer og har en stand på den store EXPO-udstilling i Shanghai, som udvalget besøgte til efteråret. Endvidere får kommunen jævnligt gæster fra ind- og udland, bl.a. også fra Danmark, som ønsker at lære af deres erfaringer.

Nederlandene har siden tidernes morgen haft den strategi at holde vandet ude, men med de forventede konsekvenser af klimaforandringerne kan den strategi vise sig særdeles risikabel, og Rotterdam forsøger derfor at indtænke vandet i byens udvikling frem for at holde det ude. Det gøres bl.a. ved at bygge fleksible byområder, både decideret flydende byområder men også byområder, hvor f.eks. underetagen er ubeboet, for på den måde at sikre at eventuelle vandstandsstigninger ikke er til skade for beboerne og bygningerne. I udviklingen af byrummet planlægges der endvidere med øje for stigende regnmængder. Udvalget så således eksempler på, hvordan man indtænker de stigende vandmængder ind i infrastrukturudbygningen - med deciderede vandkanaler under veje – og med bassiner for overskydende regnvand i grønne kiler

langs vejene. Og byens pladser konstrueres med tanke på, at det skal kunne rumme store vandmængder ved regnfald. Også anlæg af grønne tage er en integreret del af klimainsatsen.

Fokus for oplægget var på klimatilpasning, men Rotterdam Kommune har desuden gjort meget for at sænke byens klimabelastning og har bl.a. sat sig det mål at begrænse udledningen af drivhusgasser med 50 pct. i forhold til 1990 inden 2025. Finansieringen til det omfattende klimaprogram er en udfordring, med en kobling mellem kommunale, statslige og private midler har gjort det muligt at påbegynde implementering af visionen for byen.

5. Konklusion og anbefalinger

Studieturen gav et godt indblik i, hvordan man fra nederlandsk side har valgt at arbejde med henholdsvis vugge til vugge-konceptet og klimatilpasning.

Med hensyn til **vugge til vugge-konceptet** har man fra nederlandsk side valgt en mere proaktiv strategi. Ligesom i Danmark er det ikke lovmæssigt forankret, men fra det nederlandske Miljøministeriums side arbejdes for udviklingen og forankringen af konceptet - i såvel virksomheder som offentlige institutioner. Allerede i dag er flere danske virksomheder begyndt at interessere sig for konceptet, og Dansk Industri har netop udarbejdet en pjece med fokus på at informere deres medlemmer om konceptet. Men hvis en virksomhed har konkrete spørgsmål, så er der i dag ingen statslig myndighed at gå til. Det samme gælder hvis en kommune ønsker at gøre brug af konceptet i deres fysiske planlægning eller indkøb.

- På den baggrund *anbefaler* udvalget, at der etableres en decideret task force i det danske Miljøministerium med et to-delt formål. Dels internt ift. at indarbejde konceptet i eventuelle politikområder og dels med et eksternt sigte i form af at rådgive virksomheder, borgere og andre offentlige institutioner i arbejdet med implementering af konceptet.
- Også de nederlandske erfaringer indenfor offentligt indkøb kan der evt. gøres brug af i en dansk kontekst. Allerede i dag indgår der bæredygtighedskriterier i den offentlige indkøbspolitik, men der kunne eventuelt arbejdes for at gøre dette mere stringent og ambitiøst.

Erfaringerne i Nederlandene viser, at der især indenfor byplanlægning, fysisk planlægning og byggeri er gode potentialer for at indarbejde konceptet. Omvendt er det vanskeligere at tænke konceptet ind i specifikke produktionsområder, hvor behovet for at indsamle og genbruge de brugte producerede enheder vanskeliggøres ved at markedet for danske virksomheder i dag som oftest er hele den globale landsby – og ikke kun Danmark.

I forhold til **klimatilpasning** er det vanskeligere at sammenligne de to lande, fordi udfordringerne er forskellige i lyset af Nederlandenes geografiske beliggenhed med så store dele af landet beliggende under havoverfladen. Til gengæld kan den nederlandske tilgang til klimatilpasning være til inspiration for den danske indsats. Især det nederlandske fokus på at klimatilpasning også er forbundet med erhvervsmæssige fordele i form af eksport af teknologi og knowhow er værd at hæfte sig ved.

- Danmark har hidtil været førende indenfor vindteknologi – men netop teknologi indenfor klimatilpasning kunne være en oplagt niche for dansk erhvervsliv. Her kan Danmark

med fordel lære af den nederlandske indgangsvinkel i form af et fælles forskningsprojekt med forskningsinstitutioner, praktikere og erhvervslivet.

Fra dansk side er der valgt en strategi, hvor klimatilpasning skal ske løbende (ad hoc), hvor staten har til opgave at tilvejebringe en informationsindsats, mens ansvaret for den egentlig tilpasningsindsats ligger hos de respektive myndigheder, virksomheder og privatpersoner. I Nederlandene er der et større statsligt engagement i indsatsen, og de konkrete forskningsprojekter er, udover den generelle viden om konsekvenserne af klimaforandringerne, mere specifikt rettet mod udfordringerne i de enkelte regioner og sektorer – og med fokus på konkrete værktøjer til, hvordan de enkelte regioner og provinser løfter udfordringerne.

- Udvalget anbefaler på denne baggrund, at man lytter til de nederlandske erfaringer, og overvejer at supplere informationsindsatsen med et større fokus på, hvilke konkrete redskaber der er brug for i de enkelte sektorer og dele af landet for at imødekomme konsekvenserne af klimaforandringerne.

Bilag 1: Besøgsprogram for Miljø og Planlægningsudvalget

Onsdag 10. marts 2010		
14:00	Seneste vejledende check-in	Billund Lufthavn
14:10	Seneste vejledende check-in	Kastrup lufthavn, terminal 3
15:00	Afgang Billund Lufthavn til Amsterdam	KL 1346
15:10	Afgang Kastrup lufthavn til Amsterdam	SK 1546
16:15	Ankomst Schiphol Airport fra Billund	
16:35	Ankomst Schiphol Airport fra Kastrup	
Ca. kl. 17.00	Afhentning af minibus, busselskab Hofstad Tours <i>Ambassaden modtager</i>	
	Transport til hotel Hotel Mercure Den Haag Centraal Spui 180 - 2511 BW Den Haag	
19.15	Fælles gang til restaurant	
19.30	Middag på Indonesisk Restaurant Garoeda <i>8 personer reserveret til Gro Iversen</i>	Restaurant Garoeda Kneuterdijk 18a 2514 EN Den Haag
Torsdag 11. Marts		
09:00	Mødes i hotellets lobby med Anni van Engelenburg fra den danske ambassade	Hotel Mercure
09:10	Fælles transport med sporvogn linie 9 til ambassaden	Stoppested lige foran hotellet
09.30	Velkomst ved ambassadør Kirsten Biering. Kaffe. Kort introduktion til Nederlandene <i>Miljøminister Karen Ellemann ankommer til Amsterdam Lufthavn kl. 9.20</i>	Danmarks Ambassade Koningin-negracht 30 2514 AB Den Haag
09.45	Klimatilpasning i Rotterdam Kommune Arnoud Molenaar, Program manager Rotterdam Climate Proof, Rotterdam Climate Initiative, afd. Adaptation.	Den danske ambassade

11.15	<p>Tænketaank Cradle-to-cradle Roger Cox og Bert Lejeune, Paulussen Advokaten, Maastricht.</p> <p>Emner:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Cradle-to-cradle / private public partnership / bæredygtig indkøbspolitik 	Den danske ambassade
12:45	Afgang pr. minibus	
13.00	<p>Frokost hos ambassadør Kirsten Biering</p> <p><i>Delegationen, miljøministeren og ambassaden</i></p>	Sophialaan 11 2514 JR en Haag
14.45	Afgang pr. minibus	
15.00	<p>Deltaprogram, kommissær Wim Kuiken Præsentation af Deltaprogram og debat</p> <p><i>Deltaprogramkommissionen er nedsat under Ministeriet for Transport og Vandanliggende og kommissæren er direkte ansvarlig overfor viceministeren.</i></p> <p><i>Deltakommissionen igangsatte sit arbejde pr. 1. februar 2010 og beskæftiger sig udelukkende med implementering af Deltaprogrammet.</i></p>	Deltacommissaris Nieuwe Uitleg 12514 BP Den Haag
16:30	Afgang med minibus til hotel	
17.45	Afgang med minibus fra hotel	
18.00	<p>Middag med det Nederlandeneske parlament 6 medlemmer fra Udvalget for Miljø samt Udvalget for Trafik og Vandanliggende:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Rikus Jager (kristendemokratisk parti) formand for trafik og vandudvalget • Patricia Lindhard (arbejderpartiet) • Jan Boelhouwer (arbejderpartiet) • Paulus Jansen (socialistpartiet) • Helma Neppérus (folkepartiet for frihed og demokrati) • Kees Vendrik (grønt venstreparti) <p>Emner: klimatilpasning samt cradle-to-cradle</p> <p><i>Rikus Jager byder velkommen og under middagen vil 2 medlemmer give en kort introduktion til emnerne, som parlamen-</i></p>	Tweede Kamer, Parlamentet Binnenhof 1A 2513 AA Den Haag <i>Mulig ID-check ved ankomst</i>

	<i>tarikerne uformelt kan drøfte videre. Det vil forventeligt være relevant med mindre taler fra udvalgsformanden og ministeren.</i>	
20.00	Afslutning middag	
Fredag 12. Marts		
08.40	Afgang til fods (Anni van Engelenburg møder delegationen i hotellets lobby)	
09.00	Møde med miljøminister Tineke Huizinga <i>"Hilse på" møde, da ministeren netop har overtaget ansvaret som følge af den Nederlandeneske regerings sammenbrud.</i> Også til stede: Fr. Marisa Gerards, Direktør Internationale Anliggender	Miljøministeriet Rijnstraat 8 2515 XP Den Haag Lokale C05.62 <i>kontakt: kabinetchef Silvana Senff</i>
09.30	Præsentation: <i>"Government policy on cradle to cradle"</i> v. Kees Veerman, policy coordinator Miljøministeriet, og Douwe Jan Joustra, Agentschap	
10.00	Præsentation: <i>"Cradle to Cradle and Sustainable Public Procurement: Experiences in the Netherlands"</i> v. Willem Bruring, dep. director Miljøministeriet	
10.30	Præsentation: <i>'The Lowlands adapt to Climate Change'</i> v. Rob Schoonman, project manager Miljøministeriet, og Marijke Vonk, Netherlands Environmental Assessment Agency	
11.00	Afgang med bus til Amsterdam	
12.00	Velkomst ved projektdirektør Igor Roovers,	Amsterdam Kommune Krijn Taconiskade 408
12.15	Præsentation <i>"IJburg 2, waterproof and biodiverse"</i> v. Tamara Smit	<i>samtidigt frokost</i>

13.15	Rundvisning i boligkvarteret Ijburg (bus samt til fods)	
14.30	Afgang med minibus	
15.00	Ankomst Schiphol Lufthavn	
16.30	Afgang Schiphol Lufthavn til Billund	KL 1347
17.15	Afgang Schiphol Lufthavn til København	SK1550
17.35	Ankomst Billund Lufthavn	
18.40	Ankomst København Lufthavn, Terminal 3	

Deltagere

Steen Gade, (SF) udvalgsformand
 Ida Auken (SF)
 Ole Vagn Christensen (S)
 Jørn Dohrmann (DF)
 Steen Konradsen (KF)
 Klaus Andersen, udvalgssekretær mobil: 6177 6276
 Gro Iversen, udvalgssekretær mobil: 6162 5599

Karen Ellemann, Miljøminister
 Christian Vind, Ministersekretær mobil: 4131 8487
 Henrik Studsgaard, Afdelingschef mobil: 25124345

Den danske Ambassade, Haag

Kirsten M. Biering ambassadør
 Kim Rosner Pedersen, ambassadesekretær mobil: +31 62 246 6642
 Anni van Engelenburg, Kommunikationsmedarbejder
 Mikael Bomholt Nielsen, praktikant

Danish Embassy
 Koninginnegracht 30
 2514 AB Den Haag